

egen hand), ja, om vad som faktiskt krävs är att jag bokstavligen måste gå ut där varje dag och interagera med nyanlända i kroppslig närhet, och dessutom göra allt detta enligt osäkra och okända normer, så är lyckad integration omöjlig. Den är omöjlig därför att även om jag vore redo att göra vad som krävs, kommer andra aldrig att göra det under dessa villkor. Och i så fall skulle jag uppoffra mig i onödan.” I korthet, istället för att visa oss hur integration kan förverkligas, lämnas man som läsare med känslan av att lyckad integration är ett oöverstigligt uppdrag – priset för individen är helt enkelt för högt.

Jag skulle ändå säga att den inte är den viktigaste av de lärdomar som vi måste dra av denna bok. Budskapet som är mest värt att behålla är att integration genom varaktig social förståelse förvisso är många saker, men också nödvändigtvis ett gemensamt åtagande, en kollektiv insats som omfattar hela personen, kropp och själ. Det är den enaktivistiska aktivismens viktigaste poäng.

András Szigeti

Kunskapsteori: En introduktion till vetande, berättigande och sanning

Lars-Göran Johansson, Tomas Ekenberg, George Masterton
och Pauliina Remes

Studentlitteratur, 2014, 327 s. ISBN 978-91-44-10489-8

Det finns gott om introduktionsböcker till kunskapsteori på engelska (bl.a. Chisholm 1977, Dancy 1985, Rescher 2003, Audi 2010, Martin 2014, O'Brien 2016, Goldman & McGrath 2017 och Pritchard 2018), men fram till nyligen har det saknats en motsvarighet på svenska. Lars-Göran Johansson, Tomas Ekenberg, George Masterton och Pauliina Remes har fyllt denna lucka genom att skriva en bok med titeln: *Kunskapsteori: En introduktion till vetande, berättigande och sanning* utgiven av Studentlitteratur 2014. Johansson, Ekenberg och Remes är samtliga filosofer verksamma vid filosofiska institutionen vid Uppsala universitet medan Masterton är forskare vid filosofiska institutionen vid Lunds universitet. *Kunskapsteori* är främst avsedd för filosofistudenter på grundnivå vid universitet och högskolor, men är även tänkt att kunna fungera i andra ämnen än filosofi där moment om kunskapsteori ingår.

I inledning till boken artikulerar författarna sitt missnöje med tillgängliga läromedel i kunskapsteori. Här är en sammanfattning av författarnas fyra huvudpunkter: (1) det saknas en svensk lärobok i kun-

skapsteori; (2) det historiska perspektivet är för svagt tematiserat i moderna engelskspråkiga läroböcker; (3) den språkliga vändningen ges ofta ingen plats i den litteratur som finns i ämnet; och (4) kunskapsteoretiska debatter förs oftast mot bakgrund av realistiska utgångspunkter som inte tematiserats ordentligt. Med detta avses att man även borde ha anti-realistiska teorier i åtanke när man diskuterar kunskapsteori. Ansatsen att presentera ett nytt perspektiv på kunskapsteori får sägas vara ambitiös med tanke på den omfattande litteratur som redan finns utgiven i ämnet.

Kunskapsteori är inte enbart ett ambitiöst verk i sin ansats utan även till sitt omfång. Med sina dryga 300 sidor får boken anses vara relativt lång för att vara en introduktion. I 14 välmatade kapitel behandlar författarna bl.a. ämnen som: berättigande; den språkliga vändningens påverkan på kunskapsteorin; skepticism; Gettier-problemet; debatten mellan internalism och externalism; fundamentism och koherentism; social epistemologi; och kunskapens värde. Boken fyller som sagt en lucka i utgivningen av introduktionsböcker till filosofi på svenska. Ambitionen att skriva en introduktion i kunskapsteori för universitet och högskolor är berömvärd. *Kunskapsteori* är också genomgående välskriven, uppvisar både imponerade bredd och djup, samt är självständig i sina resonemang och i sitt förhållningssätt till de teorier som behandlas. Med detta sagt övergår jag till några mer kritiska synpunkter.

Kunskapsteori är skriven av fyra olika författare och i inledningen får man veta att författarna har haft huvudansvar för olika kapitel i boken. Samarbeten av detta slag innebär både för- och nackdelar. Bland fördelarna kan nämnas den bredd som mångfalden av erfarenheter och kompetenser medför. Johansson och Masterton besitter expertis i kunskapsteori och vetenskapsteori, medan Ekenberg och Remes besitter expertis i filosofins historia. Bland nackdelarna kan nämnas svårigheter att få till en enhetlig stil och ett sammanhängande verk. Det är t.ex. otillfredsställande att man bör ha tillgodogjort sig kapitel 9 om internalism och externalism samt kapitel 11 om fundamentism och koherentism för att kunna förstå kapitel 7 som handlar om skepticism. Poänger som har gjorts tidigare i boken av en författare, görs sedan på nytt av en annan författare. T.ex. påpekar man att deduktiva argument är "icke-ampliativa" först i kapitel 3 (s. 46) och sedan på nytt i kapitel 9 (s. 134). I kapitel 8 (s. 169) hänvisar man till tidigare diskussion av Alvin Goldman och hans reliabilism trots att han dyker upp först längre fram i boken. Likartade presentationer av Goldmans

reliabilism förekommer för övrigt både i kapitel 9 och 10. Det finns gott om liknande exempel. Därför upplevs *Kunskapsteori* mer som en sammanställning av fristående uppsatser än som ett homogent verk. Boken hade med fördel kunnat ha en mer enhetlig berättarröst och en tydligare röd tråd, särskilt med tanke på att den är tänkt att fungera som en introduktion till ämnet.

Man kan i sammanhanget fråga sig om boken verkligen fyller sitt primära syfte som en introduktionsbok att användas på grundutbildningen i universitet och högskolor. Ett problem som boken delar med många andra introduktionsböcker är att den behandlar alldeles för många olika saker istället för att koncentrera sig på färre saker och behandla dem mer ingående. En introduktion i kunskapsteori borde framförallt ägna sig åt att presentera centrala begrepp och teorier inom området, med fokus på saker som evidens, kunskap, sanning, rättfärdigande, och rationalitet. Istället har man stundtals förlorat sig i förhållandevis ingående och inte helt relevanta historiska exkurser. Till exempel ägnas hela sex sidor av kapitel 4 (s. 64–69) åt att kritisera *Principia Mathematica*. Där argumenteras det med viss emfas för att Bertrand Russell och Alfred N. Whitehead inte klart skiljer på materiell villkorssats och logisk konsekvens. Frågan är dock om denna längre passage av i det närmast exegetisk natur verkligen har någon större relevans i sammanhanget eller om sådana avsnitt för den delen bidrar till att hjälpa studenter på grundnivå att uppnå en bättre förståelse av kunskapsteori.

Kapitel 9 och 12 som båda är skrivna av Masterton sticker ut som bokens kanske mest ambitiösa kapitel. I kapitel 9 behandlas den komplexa debatten mellan internalister och externalister inom kunskapsteori och i kapitel 12 behandlas social epistemologi. Den filosofiska nivån i dessa kapitel är relativt hög och diskussionen tar många och långa turer. Tillsammans utgör de ungefär en femtedel av boken. Kapitel 9 lyckas på ett elegant och klagörande sätt att först presentera och jämföra Laurence Bonjour internalism med Alvin Goldmans externalism för att sedan landa i Ernest Sosas syntes av de båda uppfattningarna. Kapitlet utgör en ingång till debatten på svenska och är antagligen den första av sitt slag. Även kapitel 12 håller en hög nivå. Social epistemologi är ett spirande område inom modern kunskapsteori och har mig veterligen inte heller tidigare presenterats på svenska. Tyvärr skjuter författaren något över målet. Diskussionen blir onödigt komplex för en introduktionsbok och kapitlets ensidiga fokus på vittnesmål sker

på bekostnad av andra intressanta delar av social epistemologi, som epistemisk orättvisa, oenighet och evidens av högre ordning.¹

Den taxonomiska stringensen i *Kunskapsteori* lämnar en del övrigt att önska. Berättigande eller rättfärdigande (engelska "justification") anses vara vad som gör en sann trosföreställning till kunskap.² Teorier om berättigande är därför centrala inom kunskapsteorin och bör så vara även i en introduktionsbok i ämnet. Det är dock viktigt att man i sammanhanget håller isär besläktade men åtskilda saker som "rättfärdigande", "evidens", "rationalitet" och "skäl". Enligt en teori om rättfärdigande (evidentialism) bör en person S tro att p om S har evidens som stödjer p. Men alla teorier om rättfärdigande kräver inte stöd av evidens (t.ex. processreliabilism). Rättfärdigande kan även förstås i termer av rationalitet, men rationalitet måste inte förstås i termer av evidens. Filosofer som John Broome (2013) argumenterar för att man är rationell i den utsträckning ens trosföreställningar tillfredsställer vissa strukturella villkor.³ Sådana strukturella villkor kan ibland kräva att man inte tror i enlighet med sin evidens.⁴ Det finns också filosofer som menar att man ibland kan ha normativa skäl att inte tro i enlighet med sin evidens (t.ex. Lord 2018). Med undantag för en kort passage i kapitel 11 (s. 257) gör författarna till *Kunskapsteori* inte skillnad på uttryck som "rättfärdigande", "god evidens", "rationalitet" och "skäl" (se t.ex. behandlingen av Gettier-problemet i kapitel 8 där flera av dessa uttryck tycks användas synonymt).

Inte heller är man tillräckligt uppmärksam på *vad* det är som skall rättfärdigas. I sammanhanget bör man hålla isär tre olika saker: proposition, trosföreställning och person.⁵ För det första kan man diskutera huruvida en viss *proposition* p är rättfärdigad att tro på för S. Det finns t.ex. goda skäl att tro att p för S om S besitter stark evidens som

1. Miranda Frickers banbrytande bok om epistemisk orättvisa utkom nyligen i svensk översättning av Carl-Filip Brück med titeln: *Epistemisk orättvisa: Kunskap, makt och etik*. Jag har skrivit ett par korta artiklar i *Filosofisk tidskrift* om den kunskapsteoretiska betydelsen av oenighet och om evidens av högre ordning (Tiozzo 2016, 2019).

2. Författarna skriver i inledningen (xii) att de har översatt "justify" med antingen "rättfärdiga" eller "berättiga".

3. Ett sådant villkor är den "enkratiska principen" som säger att rationalitet kräver att S tror att p om S tror att hon bör tro att p och vice versa. Se Broome (2013).

4. Detta skulle t.ex. vara fallet om man har evidens som ger stöd åt trosföreställningen att p och åt trosföreställningen att evidensen inte stödjer trosföreställningen att p. För att undvika ett akratiskt tillstånd i en sådan situation blir man således tvungen att inte tro i enlighet med sin evidens.

5. Littlejohn (2012) gör reda för relationen mellan dessa tre former av rättfärdigande. Se också Turri (2010) för en någorlunda färsk diskussion av distinktionen mellan "propositional justification" och "doxastic justification".

stödjer p (oavsett om S faktiskt tror p eller ej). För det andra kan man diskutera huruvida en viss *trosföreställning* som S hyser angående p är rättfärdigad. Man tänker sig i regel att den trosföreställning S har om p måste vara grundad i de skäl som faktiskt föreligger för att tro att p för att trosföreställningen i fråga skall vara rättfärdigad i detta avseende. Observera att det är möjligt att vara berättigad att tro att p i det första avseendet utan att ha en berättigad trosföreställning att p i det andra avseendet. Det kan t.ex. vara så att man helt enkelt inte tror att p eller att man tror att p, men inte har resonerat sig fram till sin åsikt på ett riktigt sätt. Rättfärdigad tro i detta andra avseende anses vara ett nödvändigt villkor för kunskap. För det tredje kan man diskutera huruvida S som *person* är berättigad att tro att p. Det kan t.ex. vara så att S har gjort allt som står i hennes makt för att veta huruvida p och kommit fram till att p är fallet. I så fall kan man säga att hon som person är berättigad att tro att p i ett tredje avseende oavsett om det föreligger berättigande i de andra två avseendena. På motsvarande sätt kan man tänka sig att S har en berättigad trosföreställning att p, men att hon inte har gjort tillräckliga ansträngningar för att undersöka möjliga invändningar mot sin position. I så fall skulle hennes trosföreställning kunna vara rättfärdigad utan att hon som person är det.

Men författarna till *Kunskapsteori* gör inte skillnad mellan dessa tre olika former av rättfärdigande. Detta blir särskilt tydligt i kapitlet om berättigande där man växelvis pratar om att en person är berättigad och att en trosföreställning är det. Dessa distinktioner hade även kunnat göra nytta i senare delar av boken, t.ex. när man diskuterar Gettier-problemet (kapitel 8) och i debatten mellan internalister och externalister (kapitel 9). Vissa filosofer har argumenterat för att Gettier-exempel är fall där *personen* i fråga är berättigad att tro den relevanta propositionen (se t.ex. Lowy 1977 och Littlejohn 2012). Men det behöver för den sakens skull varken följa att det finns goda skäl för personen i fråga att tro den relevanta propositionen eller för den delen att hennes trosföreställning angående denna är berättigad. Att hänvisa till olika former av rättfärdigande hade också kunnat vara klargörande i redogörelsen för debatten mellan internalism och externalism. En viktig punkt där meningarna går isär gäller på vilket sätt en trosföreställning om p måste vara grundad i goda skäl för att den skall vara rättfärdigad.⁶ Internalister kräver i allmänhet att man är medveten om, eller i alla fall är kapabel att bli

6. På engelska "the basing relation". Korcz (2015) ger en bra översikt av diskussionen.

medveten om, hur skälen hänger ihop med trosföreställningen i fråga. En sådan medvetenhet anses däremot inte vara nödvändig enligt externalister. Istället föreslår man faktorer som kausalitet, reliabla processer eller sensitivitetsvilkor som skäl för trosföreställningar. Tvistefrågan kan alltså sägas gälla vad som krävs för rättfärdigande i det andra avseendet (se ovan).

Min huvudsakliga invändning mot boken är dock att den överlag framstår som något daterad i ljuset av modern internationell forskning inom kunskapsteori. Förhållandevis stort utrymme ägnas åt att analysera och jämföra ståndpunkter hos klassiska filosofer som Hume och Kant. Det kan också tyckas att Quine, som förvisso är en mycket betydelsefull filosof, har givits oproportionerligt stort utrymme i boken. Man sträcker sig däremot sällan längre fram i tiden än till BonJour's *The Structure of Empirical Knowledge* (1985). Författarna tänker sig säkerligen att den historiska bakgrunden bidrar till att man bättre förstår dagens kunskapsteori. Detta må mycket väl vara fallet, men tyvärr tycks det ske på bekostnad av diskussioner av mer aktuella frågor. Under 2000-talet har mycket forskning inom kunskapsteori handlat om evidentialism; epistemologisk dygdteori; kontextualism; relationen mellan pragmatiska och epistemologiska faktorer; skillnaden mellan proportionellt och doxastiskt berättigande; det nya onda demonproblemet; epistemologisk orättvisa; den epistemologiska betydelsen av oenighet; evidens av högre ordning; samt relationen mellan normativa skäl och rationalitet. Diskussion av dessa frågor förekommer sparsamt eller inte alls i boken, trots att de befinner sig i centrum av dagens debatt.

På samma sätt är det anmärkningsvärt att tongivande filosofer i den samtida kunskapsteoretiska debatten som t.ex. David Christensen, Miranda Fricker, Thomas Kelly, Clayton Littlejohn, Sanford Goldberg och Maria Lasonen-Aarnio inte ges något utrymme alls i boken. Framförallt är det anmärkningsvärt att en såpass betydelsefull filosof som Timothy Williamson endast omnämns i förbigående (s. 295). Williamsons portalverk *Knowledge and Its Limits* (2000) har trots allt haft ett enormt inflytande på de senaste två decenniernas kunskapsteori. I sin bok argumenterar Williamson bl.a. för inflytelserika teser som att kunskap är ett mentalt tillstånd och att evidens och kunskap är samma sak ($E = K$). Man talar därför numera om "the knowledge-first turn in epistemology" och "knowledge-first epistemology". I ljuset av att så stora och viktiga delar av kunskapsteorin har utelämnats framstår det historiska perspektiv som skall utmärka boken som något forcerat. Modernare kunskapsteo-

retisk forskning har fått stå tillbaka till förmån för diskussioner av mer generell filosofisk karaktär och historisk art.

Trots att *Kunskapsteori* inte är helt *à jour* så utgör den på det hela taget ett mycket välkommet tillskott till den inte alltför omfattande samlingen av introduktionsböcker till filosofi som finns tillgängliga på svenska. Man får också hoppas att boken kommer att bli flitigt använd på olika universitet och högskolor runtom i Sverige framöver.

Marco Tiozzo

Litteratur

- Audi, Robert. 2010. *Epistemology: A Contemporary Introduction to the Theory of Knowledge*. Abingdon: Routledge.
- BonJour, Laurence. 1985. *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Broome, John. 2013. *Rationality Through Reasoning*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Chisholm, Roderick. 1977. *Theory of Knowledge*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Dancy, Jonathan. 1985. *Introduction to Contemporary Epistemology*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Fricker, Miranda. 2018. *Epistemisk orättvisa: Kunskap, makt och etik*. Stockholm: Thales.
- Goldman, Alvin och Matthew McGrath. 2017. *Epistemology: A Contemporary Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Johansson, Lars-Göran, Tomas Ekenberg, George Masterton och Pauliina Remes. 2014. *Kunskapsteori: En introduktion till vetande, berättigande och sanning*. Lund: Studentlitteratur.
- Korcz, Keith Allen. 2015. "The Epistemic Basing Relation". I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. Edward N. Zalta, URL=<<https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/basing-epistemic/>>.
- Littlejohn, Clayton. 2012. *Justification and the Truth-Connection*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lord, Errol. 2018. *The Importance of Being Rational*. Oxford: Oxford University Press.
- Lowy, Catherine. 1977. "Gettier's Notion of Justification". *Mind*, vol. 87, nr 345, s. 105–108.
- Martin, Robert M. 2014. *Epistemology: A Beginner's Guide*. London: Oneworld Publications.
- O'Brien, Dan. 2016. *An Introduction to the Theory of Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Pritchard, Duncan. 2018. *What is this Thing Called Knowledge?* Abingdon: Routledge.
- Rescher, Nicholas. 2003. *Epistemology: An Introduction to the Theory of Knowledge*. New York: State University of New York Press.
- Tiozzo, Marco. 2016. "Om moralisk oenighet mellan epistemiska likar". *Filoso-*

fisk tidskrift, årg. 37, nr 2, s. 24–34.

Tiozzo, Marco. 2019. "Om evidens av högre ordning". *Filosofisk tidskrift*, årg. 40, nr 1, s. 16–24.

Turri, John. 2010. "On the Relationship Between Doxastic and Propositional Justification". *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 80, nr 2, s. 312–26.

Williamson, Timothy. 2000. *Knowledge and Its Limits*. Oxford: Oxford University Press.